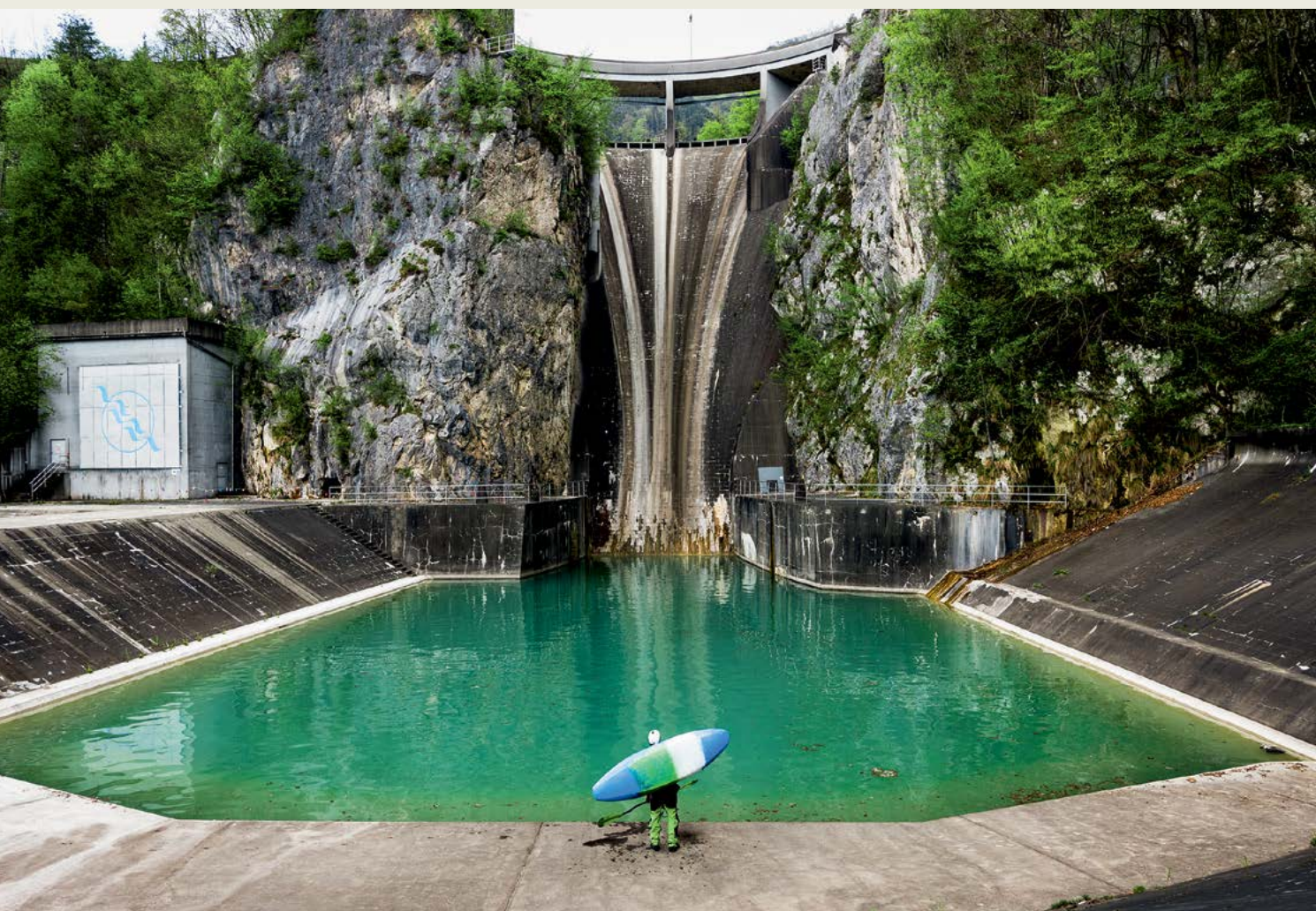


Pogovarjala se je  
Tina Leskošek

# Divje reke ali beton?

Rok Rozman o vplivih hidroelektrarn

Ste med novicami v zadnjih letih že zasledili posnetke pisanih kajakov in kajakašev, ki veslajo na dolge razdalje po balkanskih rekah, tudi po Soči in Savi, in ves čas na nekaj opozarjajo? Ne borijo se proti namišljenim grožnjam, pač pa proti postopnemu, a vztrajnemu uničevanju narave, ki jo vsi potrebujemo tako za življenje kot za duševni mir.



Rok pred jezom HE Maste na Savi Dolinki. Bitka aktivistov proti hidro lobijem je pogosto bitka med Davidom in Goljatom, zato terjajo veliko iznajdljivosti.  
Foto: Jan Pirnat

Na kaj opozarjajo, nam je razložil Rok Rozman, prepoznavni obraz in glas gibanja Obramba balkanskih rek (*Balkan River Defence*).

## Rok, se nam lahko na kratko predstaviš?

Kot otrok sem se z deževniki igral po lužah in še danes sem hvaležen, da me zaradi tega niso zmerjali, pač pa so me pustili. Verjetno sem zaradi tega postal biolog in danes rešujem reke.

Vedno sem bil *mahnjen* tudi na šport. Ko sem treniral veslanje v četvercu brez krmarja, smo šli leta 2008 na olimpijske igre v Peking. Peking mi je dal misliti. Bilo je grozno. Naredili so umetno mesto za en mesec, vse je bilo narejeno za kamero. Kam so šli vsi ti ljudje, vsi psi, kam so šli gozdovi? Kmalu sem vse skupaj pustil in se odločil, da bom dokončal študij biologije. Končno sem imel dovolj časa za plezanje, ribolov, kajak ...



## Kako je nastalo gibanje *Balkan River Defence* in kakšno je njegovo poslanstvo?

Ko smo hodili na kajakaške odprave, sem spoznal ogromno rek in se zavedel, kako pomemben in ogrožen ekosistem so. Tako v Avstraliji kot v Južni Ameriki in mnogih evropskih državah ni bilo reke, da ne bi nosili čolnov okoli jezov. Ko v mokrem neoprenu hodiš mimo jezu, res vidiš, kaj jez naredi. Čeprav so nas učili, da je to zelena energija, je bolj malo od tega res. Kako zdaj združiti izkušnje iz športa, biologije in človeško potrebo, da bi rad pomagal naravi oziroma domačinom, ki jim potaplajo vasi?

Ko sem iskal podatke, da bi pomagal Avstralcu Benu, ki je reševal reko Rio Marañón v Peruju, sem naletel na zemljevid avstrijske NVO<sup>1</sup> *River Watch*, kaj vse se

z namenom". Vse se je odvijalo zelo hitro, v manj kot pol leta smo že izpeljali *Balkan River Tour*.<sup>2</sup> To je postala največja akcija za ohranjanje rek v Evropi. V 33 dneh smo preveslali 23 rek v 6 državah in vmes organizirali proteste. Na koncu smo ne le zaradi naše akcije, temveč zaradi dela vseh strastnih naravovarstvenikov, ustavili gradnjo sedmih jezov – v Bosni in Makedoniji. Podjetja so odstopila, ker smo ustvarili tako negativno publiciteto, pa še domači nevladniki so uspeli na sodiščih. To je še danes naš namen – da naredimo neke vrste šov, pomp, da pride sto pisanih kajakov. Ko pride tja še BBC s svojim novinarjem in ko damo mikrofona domačinu, ki pove, kaj jim grozi, smo na ta način premostili nek prepad, ki se ga prej ni dalo.

Po treh turnejah smo ime spremenili v *Balkan River*



namerava zgraditi na Balkanu – 2700 jezov, od Slovenije do Grčije. Zdi se mi, da ima naravovarstvo željo po elitizmu, v smislu – mi, naravovarstveniki, smo nekaj posebnega. Tudi ob študiju biologije sem spoznal veliko strokovnjakov, ki so ogromno vedeli, ko si jih pa vprašal, ali so rešili kakšen kvadraten meter gozda, je bil odgovor ne. Kaj pomaga popis vrst v nekem gozdu, če tega gozda čez nekaj let ne bo več tam? Želel sem si, da bi naravovarstvo ljudje jemali kot "žur

*Defence*, zato da smo dali ljudem vedeti, da to ni le enomesečna akcija. Nismo ne društvo ne projekt, želimo si, da bi bili gibanje.

### Kakšen je torej vpliv hidroelektrarn na okolje?

Naštel bom le nekaj najočitnejših negativnih vplivov.

- *Hydropeaking*<sup>3</sup> je pojav, ko jez na reki odprejo ali zaprejo, nivo vode pa očitno zaniha tako v strugi

<sup>2</sup> Balkanska rečna turneja.

<sup>3</sup> Neenakomerno nihanje nivoja vode ob jezovih zaradi trenutnih potreb energije.

*Reka Valbona pod velikimi koriti*  
Foto: Jan Pirnat

<sup>1</sup> Nevladna organizacija.



dolvodno kot v akumulaciji, ki je nad jezom. Vsakdo si lahko predstavlja, kaj se zgodi z živalmi na obali, če se v pol ure nivo vode zniža za en meter. Biodiverzitetna in abundanca vodnih vrst je na zajezenih rekah precej manjša – ta vpliv se lahko čuti desetine kilometrov dolvodno od jezov, vrste ne morejo preživeti. Gorvodno pa ustvarijo jezero, ki je veliko toplejše kot reka in ima zato manj kisika, vrst je manj ali pa so tujerodne.

- Jezovi predstavljajo oviro pri migraciji rib, ki se selijo gorvodno na drst. Seveda obstajajo že dvigala, ki zaznajo ribo in jo dvignejo nad jez, ampak riba potem pride v toplo zamuljeno jezero, išče pa bistro alpsko reko ali potok.

V Kanadi propadajo celi gozdovi zaradi tega, ker lososi ne morejo več v povirne predele rek. S svojimi trupli so posredno preko plenilcev na tisoče let gnijili te gozdne ekosisteme. Tam je namreč vsako leto



Rok Rozman  
Foto: Jan Pirnat

poginilo na tisoče ton lososov. V izotopih dreves so ugotovili, da dušik v glavnem prihaja iz oceanskih ekosistemov, torej iz lososov.

V Severni Ameriki so se zavedeli izjemne škode, ki jo povzročajo jezovi, zato so jih začeli rušiti. Prvi primer odstranitve velikega jezov se je zgodil na reki Elwha v zvezni državi Washington leta 2012. Dokazali so, da jez ni več v korist javnosti. V dveh letih so lososi prišli nazaj, naredile so se sipine, ki preprečujejo poplave, kraj je turistično zanimiv, v ustje reke so se vrnile orke.

- Reka ni samo tok vode, ampak je tudi tok sedimenta. V alpskih rekah je vedno ogromno peska, ki brusi skale, premikajo se kamni. Celo dno se ves čas premika, potuje z gora v oceane. To je zelo pomemben proces, ki smo ga z jezovi ustavili. Akumulacije na alpskih rekah se hitro zasujejo (zato so recimo pred kratkim čistili akumulacijo Most na Soči), pod jezom pa reka spet samo odnaša, ne more prinesiti sedimenta od zgoraj. Zato se struga pod jezom poglobi, skupaj s strugo pa pade tudi nivo podtalnice. To se kar naenkrat tiče vseh – vsi pijemo vodo. Če moramo zanjo vrtati globlje, je tudi dražje, pa še kvaliteta je slabša.

- Največji problem pa je sama gradnja jezov. Na svetu so tri vroče točke gradnje. Balkan, jug Južne Amerike in Himalaja. Trudijo se graditi v državah, ki jih imajo za manj razvite, zato ker se tam lažje izpelje koruptivni posel, pa še reke imajo v goratih predelih precejšen padec.

Skoraj po pravilu pride tuj investitor, ki naroči presojo vplivov na okolje ter se zatem poveže z lokalnim politikom in gradbincem. Cilj teh jezov ni reševanje energetske krize, pač pa to, da se bo nekdo okoristil z denarjem. Teh 2700 načrtovanih jezov na Balkanu so večinoma male hidroelektrarne v goratih predelih, ki bodo dale od sebe med 1 in 5 MW.<sup>4</sup> To pa je tako zanemarljiva količina elektrike, da je prav smešno.

Ob tem so spremembe podnebja že dolgo dejstvo. Imamo manj snega, manj taleče se vode – te elektrarne pa so odvisne od talečega se snega. Ko pride obilno deževje, je vode preveč in elektrarno morajo zapreti.

Domačini so povsod proti gradnji. Vedo, da so od reke živeli sto in več generacij, da jo potrebujejo. Ravno zdaj se začneja razvijati trajnostni turizem in v kakšnih zakotnih krajih je to edina možnost za služka.

Ne gremo proti razvoju, pač pa proti izkoriščanju.

### Kakšni so načrti glede hidroelektrarn v Sloveniji?

Kar se tiče hidroenergije, je Slovenija ena najagresivnejših držav na Balkanu. Deloma zato, ker pri tem pomaga EU s subvencijami, tudi evropska banka za razvoj in obnovo subvencionira jezove, čeprav ima v statutih napisano, da ščitijo naravno in kulturno dediščino.

Trenutno je v predlogih 19 velikih in 100 malih HE. Vse male HE naj bi bile v hribovitih in goratih predelih. Male HE nam dajo trenutno manj kot 2 % vse električne energije, ki jo porabimo. So pa skoraj vse male HE privatno lastninjene, kar pomeni, da investicija

<sup>4</sup> Megavat – enota za navajanje moči energetskih sistemov.

Flotilja na Bohinjskem jezeru z  
jasnim sporočilom  
Foto: Matic Oblak



100.000 evrov pomeni 3000–4000 evrov prihodka na mesec, pa če deluje ali pa ne. Kdor ima možnost, bo seveda poskusil dobiti koncesijo, saj se izplača, pa še subvencijo dobi.

Uničenje pa je veliko. Včasih je bolje narediti eno veliko elektrarno in sto drugih rek pustiti pri miru. V Sloveniji smo že 50 % vodotokov izrabili v energetske namene. Medtem ko svet počasi začne razumeti mnoge pomanjkljivosti ter hidroelektrarne podira (v ZDA so v zadnjih petih letih podrli več sto jezov, podobnih val se dogaja v zahodni Evropi), bi jih mi radi gradili na vsakem potočku, ki ima vsaj malo padca, pa čeprav poleti presahne.<sup>5</sup>

### Kakša je prihodnost Soče?

Soča je paradoks. Mi jo imamo za divjo reko, pa v rešnici ni. Ima 7 jezov, 3 v Sloveniji in še 4 v Italiji. Soča je od Tolmina dalje, do koder sega prva akumulacija, mrtva reka. To je čisto nenaraven sistem, ker jo regulirajo zelo brutalno. Na turneji smo veslali od njene izvira do morja, ljudje so jokali, ko so to videli. Na pritokih je več kot 30 malih hidroelektrarn. To je za reko tako, kot bi drevesu požagal veje. Soške elektrarne Nova Gorica še zdaj ne odstopajo od načrtovanja novih hidroelektrarn na Soči v zgornjem toku. Skušali so celo spremeniti zakon iz leta 1976, ki štiti Sočo s pritoki vred gorvodno do Tolmina.

Pred nekaj leti so se ljudje postavili Soči v bran, kasneje pa so predlagali jez na Učji in dejali, da je to kompromis. Učja ne spada pod Naturo 2000, čeprav je kanjon zelo poseben, zato je nič ne štiti. Voda naj bi šla v cevi, centrala naj bi bila pri Žagi, spet – za malo elektrike veliko uničenje. A se seveda ne bomo dali in bomo naredili vse, da ta absurd preprečimo.

### Kakšne so torej alternative?

Solarni paneli seveda niso najboljša rešitev, ker še ne vemo, kam z odpadki. Verjetno bo potrebna

Roka Rozmana lahko poslušate tudi na *TEDx talk*: [www.youtube.com/watch?v=bJdu8glZesM](http://www.youtube.com/watch?v=bJdu8glZesM)

Vse informacije o letošnjem veslanju po Balkanu lahko najdete na spletni strani [www.balkanriverdefence.org](http://www.balkanriverdefence.org). Tam najdete tudi informacije o projekcijah dokumentarnega filma *Undamaged*.

kombinacija. Ni pa prav, da kadar se začnejo pogovarjati o OVE,<sup>6</sup> vedno govorijo le o hidroelektrarnah. Za to, da bomo rešili podnebje, si uničujemo okolje. Čim prej je treba vpeljati pametna omrežja. Imamo tehnologijo in znanje, da lahko pri vsakem uporabniku namestimo napravo, ki ves čas meri viške porabe in viške produkcije. Poraba dnevno zelo niha. Zbiti moramo nivo največje porabe. Produkcija mora namreč vedno slediti največji dnevni porabi. Če uspemo razbiti te vrhunce na več manjših, bomo potrebam zadostili z manjšo produkcijo. To je varčnost, ki je dosegljiva.

### Kako bi temu morali prilagoditi naša življenja?

To je precej enostavno in zadevo že testira nekaj držav – analizirati, kdaj se pojavijo viški produkcije, in potem ljudi usmeriti na te viške tako, da je takrat elektrika cenejša. In obratno. Vendar se na koncu izkaže, da gospodinjstva niso velik porabnik, večji problem je industrija.

Težko izvedljiv ukrep pa je seveda ustavitev potrošnje. Vsi skupaj moramo poskrbeti, da bomo postali uporabniki, in ne potrošniki. Dopovedati ljudem, da ne potrebuješ vsako leto nove garderobe in novega kolesa. Ko bodo ljudje dojeli, da vse, kar kupijo, za izdelavo terja elektriko, bodo razmišljali drugače.

Tudi *outdoor* segment ima veliko narediti. Vsi planinci, kajakaši in mnogi drugi se imajo za naravovarstvenike zato, ker so veliko zunaj. Vendar je nekaj treba narediti v zameno. Mi od teh krajev dobimo ogromno. Ni pravično, da potem, ko pridejo buldožerji, rečemo, saj je še kje drugje lepo, in gremo drugam. Če se ne bomo zganili, se bo treba kmalu voziti zelo daleč, da bo še kaj neokrnjenega.

### Bi še sam kaj dodal?

Povabil bi ljudi, da se nam pridružijo. Na spletni strani [www.balkanriverdefence.org](http://www.balkanriverdefence.org) (na žalost je vse v angleščini, ker smo morali ubrati kompromis) lahko kliknete *Get involved*.<sup>7</sup> Študente, ki iščejo temo za magistrsko nalogo, povezujemo z nevladnimi organizacijami po Balkanu, kjer jih prosijo za določeno študijo – tu gre za znanost, in ne za interese. Ta platforma za študente se je neverjetno prijel. Julija, ko bo del letošnje turneje na Soči, bomo organizirali srečanje tridesetih študentov s celega sveta, povabili še profesorje, in tako poskusili v razpravo vplesti univerze. Lahko se nam pridružite tudi samo kot prostovoljci, piše nam recimo veliko tabornikov in skavtov. Pridite torej na drugi teden letošnjega *Balkan Rivers Tour 4* v dolino Soče med 7. in 13. julijem. Fino je, klapa smo in še nekaj koristnega počnemo! ●

<sup>5</sup> Pri tem vprašanju je z odgovori sodelovala tudi Andreja Slameršek, predsednica Društva za proučevanje rib Slovenije (DPRS) in vodja kampanje Rešimo Muro!

<sup>6</sup> Obnovljivi viri energije.

<sup>7</sup> Sodeluj.